

УДК 811

DOI: 10.31891/2415-7929-2021-21-10

КАПЛИЧНА Л.

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ ЛІРИКИ ОЛЕКСИ ГАЙ-ГОЛОВКА

У статті здійснено спробу осмислення стильової специфіки ліричних творів українського письменника Олекси Гай-Головка (1910–2006), який мешкав у Канаді. Його різножанрова художня спадщина (поезії, проза, мемуаристика, літературна критика, літературознавство) налічує десятки книг і статей, які вийшли переважно в полікультурному середовищі (Польща, Німеччина, Англія, Канада). Автор не визнавав модерного стилю, навіть висміював модерністів, він строго дотримувався раціональної концепції моделювання художнього світу.

Ключові слова: стиль, медитативна лірика, історична пам'ять, стильова домінанта, ліричний герой, автор, версифікація.

KAPLYCHNA L.

Khmelnitskyi Humanitarian-Pedagogical Academy

STYLE PECULIARITIES OF OLEKSA HAI-HOLOVKO'S LIRICS

The article is an attempt to comprehend the stylistic specifics of the lyrical works of the Ukrainian writer Oleksa Hai-Holovko (1910–2006), who lived in Canada. His diverse artistic heritage (poetry, prose, memoirs, literary criticism, study of literature) includes dozens of books and articles published mainly in a multicultural environment (Poland, Germany, England, Canada). The author did not recognize the modern style, he even ridiculed the modernists, strictly adhered to the rational concept of modeling the artistic world. It is proved that the structure of individual poems the poet reinforces with a kind of psychologism, which is specified by expressive coloring. The subject during the utterance is commensurate with the object of the artistic image, so its inner world is equivalent to the sphere of experiences, emotions, feelings, it appears to the reader energetically and deeply dynamically. It has been found out that the poet framed the perfection of the idea by trope means, the words of figurative meaning became the decoration of the correlation (ratio) of aesthetic elements of lyricizing "I – the Other". Hai-Holovko's poems are full of symbols, semantic nuances that convey the mood of the lyrical narrator, whose narration is projected on the reader, aesthetic perception and rethinking of ontological parameters. Stylistic peculiarities of the poet's lyrics can be clearly traced on the receptive, aesthetic, versification levels.

Key Words: style, meditative lyrics, historical memory, stylistic dominant, lyrical character, author, versification.

Постановка проблеми. Починаючи із середини 80-х років минулого століття в українську літературу повернуто чимало тих, хто творив україномовну поезію поза межами України. Така тенденція не згасла і донині. Незважаючи на посилену увагу дослідників до української діаспорної літератури, досі залишаються поза увагою поетична спадщина українців Канади, зокрема Віри Ворскло (справжнє – Юлія Трип'їр), Павла Степа (Варфоломій Кириленко), Яра Славутича (Григорій Жученко), Ліди Палій, Аріадни Шум, Тетяни Шевчук та інших. Серед них чільне місце належить О. Гай-Головку з помітним ментальним виявом. І хоч його твори уже відомі (зберігаються в архівах України), але вони досі ще цілісно не осмислені літературознавцями, не отримали належного наукового потлумачення, зокрема відкритою залишається проблема стильових параметрів лірики поета.

Аналіз останніх джерел. В діаспорі спорадично звертали увагу на художню практику письменника І. Безпечний, В. Сварог (Балах) [9], Яр Славутич [10]. Останній зауважив, що поет мало ще надрукував книг, не вказавши, що усі збірки автор видавав за власні кошти. Поза увагою дослідника залишилися такі важливі критерії, як техніка віршування, версифікаційна вправність, глибина розкриття теми та змісту, мовна естетика художнього твору тощо. Олександра-Анна Павловська в дисертаційному дослідженні «Ukrainian Canadian Literature in Winnipeg: A Socio-Historical Perspective, 1908 – 1991» («Українсько-канадська література у Вінніпезі: соціально-історична перспектива, 1908–1991»), аналізує різножанрові твори українських письменників – М. Ірчана, П. Крата, М. Мандрики та ін. Не оминула й творчість О. Головка, у поезії якого добачила націоналістичні мотиви, себто його любов до землі, на якій народився [12, с. 243–247]. В Україні до творчості О. Гай-Головка зверталися П. Сорока, В. Мацько, Н. Швець, І. Накашидзе. Скажімо, І.С. Накашидзе опублікувала кілька статей, в яких розглядала проблему батьківщини у ліриці О. Гай-Головка. Аналіз першоджерел свідчить, що проблему, винесену нами у заголовок, жоден із дослідників не розглядав, а отже, вона є актуальною в сучасному літературознавстві.

Метою запропонованого матеріалу є розкриття характерних рис стилю лірики діаспорного письменника Олекси Гай-Головка.

Виклад основного матеріалу. Насамперед зазначимо, що стильова домінанта, до якої тяжіє лірика поета – це історична пам'ять («Балада про булаву», «Чекістам», «Біля Шевченкового пам'ятника», «Любов», «Лист до Юрія Смолича», «Знову ці галасливі спогади», поема «Скоропадський»). Автор зацентровує увагу на козацькій вольності, прагненні українців звільнення від імперських пут, тоталітаризму, розбудови власної державності, соборності, а головне – не піддатися на спокус «сильної руки» країни тоталітаризму. А були ж часи, коли «Гнались в день козаки вихористі, / Після них – колії-гайдамаки. / А тепер колісниця на місці, / Як у лебедя, шуки і рака. / Що я маю до д'явоства цього? / Я карбую листки історії, – / Більш нічого» [3, с. 146].

Структуру окремих віршів поет підсилює своєрідним психологізмом, який увиразнений експресивним забарвленням. Суб'єкт (ліричний герой) під час висловлювання співмірний з об'єктом художнього зображення, у такий спосіб його внутрішній світ еквівалентний сфері переживань, емоцій, почуттів, постає перед читачем енергійно та глибоко динамічно: «Я з дому утівав, що млів у позолоті / І в зореносно-голубій кирі. / Я з дому утівав, що витернівся кров'ю / З Дніпрових ручаїв і аж до моря. / Я утівав із дому, щоб не стати / Німим, як скеля у пустині, / Щоб голосу свого слова почути, / Що був ув'язнений у грудях пожиттєво. / А я на камені серед річища / Довкілля тав зубами зору: / Назад іти – мости згоріли, / Вперед – вони були в моїй уяві» [3, с. 75-76].

На психологічних регістрах, екзистенціальних порухах душі, паралелізмі, густій метафоричності, порівняннях побудовано й вірш «Затупились чужинні дороги», де ліричний герой сповідується про нелегку долю емігранта, який не зі своєї волі змушений був покинути рідний край і доживати віку на чужині: «Затупились чужинні дороги / Об густу каламуті пліть. / Тільки падає вітер під ноги / І відбите щеня скавуть. / Скавуть, мій чужинний брате, – / На узбіччі обоє ми. / Ти між псами не знайдеш хати, / Як і я між своїми людьми. / В самоті молодик загубився / У колючому лісі хмар. / Я збирався зорею умитися, / А умив мене чад і гар. / Відлітають метелики білі / Із самотньої вишні в саду. / Я шукаю себе у довкіллі / І ніяк не знайду» [3, с. 101]. Вірш насичений символами, смисловими відтінками, які передають настрій ліричного оповідача, нарація якого спроектована на читача, естетичне сприйняття й переосмислення ним буттєвих основ, зворушуючи водночас гаму почуттів. Поет перебуває в дорозі пошуку, свого сенсу в еміграційному середовищі. Головний мотив – туга за батьківщиною.

Письменник не оминає і розумову сферу діяльності, низка віршів оприявнює розгортання не переживань, а роздумів-міркувань, яскраво забарвлених тропами. До медитативної лірики О. Гай-Головка належать вірші «Я сиджу із гостинною тишею», «Розспівалися дари осінні», «Сократ, Платон і Гегель, Ніцше...», «Місяць ніжно колише рожу», «Вже замовкли пахучі сади» тощо. І у них поетика розмислів ліричного героя – художнє зображення психологічного внутрішнього світу, навіть без зображально-виражальної деталі. Роль психологічного зображення, настрою, емоційне тло вірша створюють – рефлексія, враження, тиша, імла, луна: «Сократ, Платон і Гегель, Ніцше – / Одвічне коло і крутіж... / І мозком вимислене й віще / Лежить у таємниці тиш. / І мудрих слів тріпочуть квіти, / Їх укрива імла сумна, / Бо з дійсного над нами світу / Це тільки відбиток, луна» [3, с. 155].

Жанрово-стильова палітра медитативної лірики О. Гай-Головка розпрозорює динамічно-детонаційний світ, де на людину постійно чатує небезпека. Ліричний герой замислюється над екзистенцією антропологічного типу, риторично запитує себе й дає відповідь: «Квітка стукає в моє вікно, / В яблуні в благанні гаснуть очі. / Голуб сів на листвяне рядно, / В передсмерті крилами тріпоче. / Умирають на землі вогні, / Задиhaються в розпущі діти. / На планеті нашої мертві дні / Одягаються у порох і граніти. / Що це? Що це діється й чому / Падає усе живе і гине? / Хто зробив цю пустку і пітьму? – / Озвірілая до крайності людина» [3, с. 159]. Авторів ідеться про те, щоб людина людині не була вовком, а піклувалася про суспільні блага, проявляла любов до ближнього, лише у такий спосіб, як зазначає Дж. Редвей, в людині прокидається «бажання відчувати піклування, любов і власну значущість» [13, с. 83].

У поезії Гай-Головка емоційний сторітелінг (мистецтво розповідати історії) увиразнює текст задля того, щоб кожен переймався оновленням епохи у бік вдосконалення внутрішнього світу людини, не наросував зброю, інакше при некерованій ситуації може загинути все живе на планеті. Найбільша екзистенційна напруга у вірші досягається, коли ліричний герой замислюється над тим, як зарадити біді, щоб настало на Землі умиротворення: «Очі в крові, корчаться роти, – / Все живе несе життя в заплату. / Чим я можу їм допомогти, / Чим я можу їх урятувати?» [3, с. 159]. Як бачимо, емоція підсилюється звертанням ніби до простору, насправді риторичні питання підсилюють почуття читачів, навертають до роздумів про смисл онтологічного генезису, що лежить в основі і буття, і свідомості. Ю. Мулик-Луцик про експресивність творів О. Гай-Головка висловлює таку квінтесенцію: «Він дивиться у свою душу і стихійно розкриває її для самого себе й для читачів: розкриває не тільки думки й почування своєї свідомості, а й стихійно намагається відкрити заслону духовного процесу своєї підсвідомості» [8, с. 40].

Як стверджує О. Єсін, стильові домінанти жанру лірики – це монологізм, риторичність та віршована форма [4, с. 142]. А що таке вірш, то пояснення знаходимо у праці віршознавців, до яких відносимо І. Качуровського. Він писав: «Вірш – це елемент ритмічної мови в літературному творі» [7, с. 7]. Однак, зазначимо, крім традиційного силабо-тонічного віршування існує верлібр. І. Качуровський заявляє, що творці верлібру не дотримуються рими, ритму, скасували комунікативну функцію мови [6]. Зразком верлібрової форми є вірш О. Гай-Головка «Я з дому утівав, що млів у позолоті» [3, с. 75-76]. Але повернімося до думки О. Єсіна про монологізм художньої мови, який увиразнений у віршах «Вранішня молитва», «Пісня», «Вечірня молитва», «Чому?», «Не журися, мій друже великий (Й. Позичанюкові)», «До Юрія Стефаніка», проілюстрований вище вірш «Я з дому утівав».

Так, здебільшого свої твори О. Гай-Головка змодельовував як монолог ліричного «я», водночас серед них спостерігаємо й звернення автора до діалогічної форми. Діалог дійових осіб, наприклад, зустрічаємо у віршах «Питається мене мати», «Як веселка водиці напилася», «Запряжу свого коня», «Балада про булаву», ліро-епічних творах «Сон», «Скоропадський», «Коханіяда». У цих творах опирається авторська позиція,

індивідуальний стиль письменника, який переливав в словесну художню форму особисте ставлення до предметів, явищ, зображення людини і світу. Тропеїчними засобами поет обрамлював довершеність задуму, слова переносного значення стали окрасою кореляції (співвідношення) естетичних елементів ліризації «Я – Інший» й у такий спосіб ёмко розкривав своє ставлення до навколишнього світу. В означених творах автор також дотримувався принципу монологізму, позаяк ліричні герої, котрі бесіднують між собою, прямо пропорційно позбавлені власного висловлювання, бо вони – авторська версія моделювання проявів ліричної свідомості. У ліриці поета зчаста увиразнено окремі слова і словосполучення, що, завдяки тропам і стилістичним фігурам, мають чітко виражене експресивне забарвлення: «Та шерех. О, Боже! Нещастя гряде. / Тікай, лебедоньку, бо иуж мій іде!» [2, с. 112]; «Всміхайся, звияжцю, з свого п'єдесталу / Бо шлях ми до тебе квітками услали, / Бо прапор свободи тримаєм в руках, / Бо запал і гнів твій кипить ув очах!» [2, с. 59].

Організація системи мовлення у ліриці О. Гай-Головка класично формулює думки, підсилені символізацією, паралелізмом, сконденсованістю художнього зображення та емоцій імпліцитного наратора, «нарративним поворотом» (за М. Крайсвортом), що увиразнює розповідну природу в контексті «narrativist turn» / «narrative turn», тобто нарративістський поворот плюс оповідний поворот), виражений уособленою метафорою, як от: «Ось червона плахта / Вишню обгорта. / То не спілі вишні, / А твої уста. / Розлились у полі / Житні ручаї. / То не жито – коси / Золоті твої. / Де б я не ходив би, / Бачу я тебе... / Ранок задивився / В небо голубе» [3, с. 205-206]. Стислість емоцій не приглушують світлі почуття і помисли ліричного героя про кохану дівчину. Цікавим стильовим прийомом є своєрідний рефрен, що ним є особовий займенник у відмінках різного ґатунку: ти, тебе, твої, твій. Займенники надають творові особливого значення в порівняльному сегменті. Емоційне навантаження у вірші несуть статичні графічні, пейзажні, ритмічні малюнки – стан прекрасної природи як своєрідний паралелізм, уподібнений до образу вродливої дівчини.

У творчій спадщині поета спостерігаємо його звернення до різних жанрів лірики, зокрема пісня, молитва, епітафія, епіграма, балада, афоризми, ліро-епічна поема. Кожен із цих жанрів має особливу структуру, в якій на перше місце проступає форма і зміст. Їх елементами, як зазначає П. Білоус, постає стиль, композиційні засоби, мовні образотворчі засоби, власне текст, а змістотворчими елементами є об'єкт, пафос, колізія, емоційна тональність зображення, тема, мотив [1, с. 47]. Ю. Мулик-Луцик радить аналізувати творчість поета в ракурсі стадіального розвитку літературного процесу, стилю епохи: «На межі кожної стадії кожен з них (письменників. – Л.К.) може сказати про себе словами Гай-Головка: «На розпутьті доріг я стою / І не знаю, як бути мені». «Як бути? Намагатися інвентивно проявити свою зрілу потенцію, згідно поклику власної інтуїції» [2, с. 41].

Інтенційний задум, як конкретна спрямованість психічної активності / свідомості Гай-Головка, яскраво втілений в інтимній поезії «Ходить осінь жовтокося»: «Ходить осінь жовтокося / в ясиновому саду. / Я збираю срібні роси, / Та дівчини не знайду. / Чи струмком прозорочистим / Виграєш на сон-траві? Чи калиною намисто / Перенизуєш в рові? / Чи зозулею десь тихо / Перелічуєш літа?... / Чи в корі, як світлячиха / Ніжноткана, золота? / Не поблякли лиш у росах / До майбутньої весни. / Ходить осінь жовтокося, / Замовкають ясени» [2, с. 20]. В означеному творі постає конкретно-чуттєва картина, а форму творить стиль, який за іманентними художніми ознаками, високою культурою поетичного мовлення, креативного мислення наближений до стильової, естетичної тенденції неоромантизму.

Авторський ідейно-емоційний задум реалізується в передачі чуттєвої сфери, вишуканого естетизму, що засвідчується неповторною індивідуальністю поета, схильного до «аристократизму духу». Окрасою виступає контамінація, в поєднанні з авторським прийомом повтору питальної частки чи й порівнянням незнайомки з ознаками природи. Мовні образотворчі засоби, авторське «Я» розпрозорюються крізь призму епітетів, метафор, асоціацій (осінь жовтокося, роси срібні, осінь ходить, замовкають ясени тощо). Обсяг тексту невеликий (всього п'ять строф), у них автор занотовує емоційний стан душі ліричного героя, його почуття у пошуку коханої. Тематично вірш охоплює образ внутрішнього світу персонажа, його емоційні порухи душі, а природа лише підсилює сприйняття читачем означеного стану, є фоном й водночас об'єктом зображення у формі порівняння живого й мовчазного світу, піднесеного й пристрасного надхнення. Останнє вказує на стан найвищого розумового піднесення, напругу сил поета й у художньому тексті виступає суб'єктивним сегментом.

За А. Єсіним вірш лише виражає, а не зображує, позаяк поезія виступає не зображальним джерелом мистецтва, а експресивним [4, с. 142]. І. Франко поетичну природу вірша пояснював таким чином: «Ціль поезії – викликати в душі читателя живі образи тих людей чи речей, котрі нам малює поет, і ними будити ті самі чуття, які проймали душу поета в хвили, коли творив ті образи» [11, с. 89]. Формозмістові компоненти, засоби тропеїзації, оригінальність стилю О. Гай-Головка вказують на майстерність підходу до естетичного смаку, належного вибору точності висловлювань, що є основоположною рисою стильового різновиду, художньої манери поета.

Як письменник, О. Гай-Головка формувався у зловісній тридцяті роки ХХ століття, він брав уроки в П. Тичини, М. Рильського, В. Свідзінського, П. Панча, працюючи в журналі «Червоний шлях» (1933–1934). Стильова особливість письменника наближена до П. Тичини, Т. Масенка, А. Малишка. Гай-Головка змальовує словесні картини, які збуджують читачке почуття, несуть естетичну насолоду, автор спонукає пройти шляхами задекларованих у вірші асоціацій, виявивши і потлумачивши переносне значення художніх

висловлювань. У його римованій поезії головним аспектом є настроєвий лад, втілений у нанизуванні ключових слів: осінь, сад, роси, намисто, калина, зозуля, ясен. На оптимістичну тональність спрацьовує паралельна чоловіча і жіноча рима, ритмічний наголос падає на склад голосних звуків у, і, а, а сама строфа увиразнює цілісність синтаксично-інтонаційної одиниці. Як ось у мініатюрі: «Люблю рибалити в осінні дні (ч.р.) / На рвучкій річці поблизу Пінави (ж.р.), / Де часто Дніпр ввижається мені (ч.р.) / Із вогнищем вечірньої заграви (ж.р.) / Тут, біля річки, спить душа моя, (ч.р.) / Тут давні думи ллються без упину (ж.р.), / І тіні спогадів мережу я, (ч.р.) / І в них я бачу любов Україну» (ж.р.) [3, с. 179]. У цій мініатюрі вловлюється культурологічна сфера філософських медитацій, що є однією із стильових ознак поетичної творчості Гай-Головка. Ще однією характерною стильовою особливістю його лірики – це підбір майстерно образної метафори та чистота сучасної української літературної мови. За визначенням В. Жирмунського, саме «художній стиль письменника є вираженням його світогляду, втілене в образах мовними засобами» [5, с. 167].

Висновки. Отже, коротко проаналізувавши стильові особливості лірики О. Гай-Головка, констатуємо, що його художній світ постає цілісно, в якому на передньому плані – безкомпромісна особистість автора, глибокий патріотизм, любов до України. Саме такі критерії віддзеркалюються і на цілісності усієї поетичної спадщини. Означений феномен є концептуально-непохитним у синкретичній матриці жанру і стилю, самобутній, яскраво виражений творчій системі з підкреслено індивідуальним стилем, манерою письма О. Гай-Головка.

Стильові особливості лірики поета увиразнюються на кількох рівнях, як от:

– на рецептивному рівні поетичний текст сприймається й осмислюється як знак, пов'язаний із вдалим застосуванням тропів і фігур. Поет вживає слова, співвіднесені до реального й духовного світу, збагачені інтелектуальними можливостями, художньою свідомістю автора, його роздумами – у прямому і переносному значеннях;

– на естетичному рівні – твір викликає у читача емоційно-інтелектуальні переживання світу, асоціації, почуття завдяки емоційній виразності, точності вислову та відповідності мовних засобів вираження змістові.

– на версифікаційному рівні – мова поезій О. Гай-Головка підсилена своєрідною інтонацією, ритмом (темпом), що увиразнюється значною кількістю пауз. Ритмізована поезія – чергування подібних явищ щодо упорядкування і динамізації художньо-мовного руху. Ритм вірша спостерігається у співмірності відрізків і дотримання принципу наголошеності та ненаголошеності (силабо-тоніка), відповідних наголосів у вірші (тонічне віршування). Силабо-тонічна система віршування увиразнюється кількістю стоп, автор перевагу надає двостопному ямбові, зрідка застосовує хорей. Способи римування домінують перехресні, зрідка кільцеві і суміжні.

Розглянуті у статті аспекти стильової манери лірики О. Гай-Головка не вичерпують характерних жанрово-стильових нюансів. Наша стаття, сподіваємось, стане поштовхом для подальших досліджень стилю поета, що вважаємо перспективним і необхідним.

Література

1. Білоус П. Теорія літератури: курс лекцій. Житомир : Вид-во «Житомир», 2002. 92 с.
2. Гай-Головка О. Поетичні твори в трьох томах. Том перший. Торонто: Нові дні, 1970. 138 с.
3. Гай-Головка О. Поетичні твори в трьох томах. Том другий. Торонто: Нові дні, 1978. 220 с.
4. Есин А. Принципы и приемы анализа литературного произведения / учебное пособие. Москва : Флинта; Наука, 2000. 248 с.
5. Жирмунский В. М. Избранные труды. Теория литературы. Поэтика. Стилистика. Ленинград: Наука, 1977. 407 с.
6. Качуровський І. В. Метрика: підручник. Київ: Либідь, 1994. 120 с.
7. Качуровський І. Нарис компаративної метрики. Мюнхн: УВУ, 1985. 119 с.
8. Мулик-Луцик Юрій. Олекс Гай-Головка. Гай-Головка О. Поетичні твори в трьох томах. Том перший. Торонто: Нові дні, 1970. С. 7-41.
9. Сварог В. На висхідній дорозі . Нові дні. 1971. № 254. С. 3-6.
10. Славутич Яр. Українська поезія в Канаді. Українська література в Канаді. Вибрані дослідження, статті й рецензії. Едмонтон: Славута, 1992. С.97-98.
11. Франко І.Зібр. тв: У 50-ти т. Київ: Наукова думка, 1980. Т. 28. С. 89-90.
12. Pawlowsky Alexandra Anna. Ukrainian Canadian Literature in Winnipeg: A Socio-Historical Perspective, 1908–1991: A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. Winnipeg: University of Manitoba, 1997. 391 p.
13. Radway, Janice. Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1984. 288 p.

References

1. Bilous P. Teoriya literatury: kurs lekciy. Zhy'tomy'r : Vy'd-vo «Zhy'tomy'r», 2002. 92 s.
2. Gaj-Golovko O. Poety'chni tvory' v tr'ox tomax. Tom pershy'j. Toronto: Novi dni, 1970. 138 s.

3. Gaj-Golovko O. Poety`chni tvory` v tr`ox tomax. Tom drugy`j. Toronto: Novi dni, 1978. 220 s.
4. Esy`n A. Pry`ncy`py y` pry`emy analy`za ly`teraturnogo proy`zvedeny`ya / uchebnoe posoby`e. Moskva : Fly`nta; Nauka, 2000. 248 s.
5. Zhy`rmunsky`j V. M. Y`zbrannyye trudy. Teory`ya ly`teratury. Poety`ka. Sty`ly`sty`ka. Leny`ngrad: Nauka, 1977. 407 s.
6. Kachurovs`ky`j I. V. Metry`ka: pidruchny`k. Ky`yiv: Ly`bid`, 1994. 120 s.
7. Kachurovs`ky`j I. Nary`s komparaty`vnoyi metry`ky`. Myunxn: UVU, 1985. 119 s.
8. Muly`k-Lucy`k Yuriy. Oleksa Gaj-Golovko. Gaj-Golovko O. Poety`chni tvory` v tr`ox tomax. Tom pershy`j. Toronto: Novi dni, 1970. S. 7-41.
9. Svarog V. Na vy`sxidnij dorozh. Novi dni. 1971. № 254. S. 3-6.
10. Slavuty`ch Yar. Ukrayins`ka poeziya v Kanadi. Ukrayins`ka literatura v Kanadi. Vy`brani doslidzhennya, statyi j recenziyi. Edmonton: Slavuta, 1992. S.97-98.
12. Pawlowsky Alexandra Anna. Ukrainian Canadian Literature in Winnipeg: A Socio-Historical Perspective, 1908–1991: A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy. Winnipeg: University of Manitoba, 1997. 391 p.
13. Radway, Janice. Reading the Romance: Women, Patriarchy and Popular Literature. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1984. 288 p.